

Sarusi Mihály

Sámsonvár

(Részlet az *Eszterberke című regényből*)

Azóta, míg Sámson él, nincs nyugta a töröknek. Beszorul Gyulába, mert aki kiteszi a lábát, Sámson miatt egy lépést nem tehet kedvire.

Sámson rendet vág a törökben.

Öli.

A török a gyulai szancsákban sámsonjárásnak nevezi ezt a kort. Az erdélyiek sem lelkesednek e csavargókért: zavarják a nagypolitikát. Sámson és bandája rendre figyelmen kívül hagyja a magosabb szempontokat.

Csak pusztítja a pogányt.

Azt mondják:

– Halál a hódítóra!

És ahol érik.

Mert Sámson nem sokáig maradt egyedül.

A legszívesebben minden kislíú beállna a csapatába. A békési, bihari, zarándi fattyak példaképe: Sámson. A töröknek: réme!

– Vigyázz, mert elvisz Sámson!

Az anyák Gyulában ezzel ijesztik a kis török s rác porontyokat.

Sámson.

A nevét sem merik kiejteni.

– Megint Ő volt az?

Ajaj.

Bethlen Gábor a végén azt írja a portára: semmi köze ezekhez a rablógyilkosokhoz, a kurvafia körösközi hajdúk a német bérencei! Mert a török avval gyanúsítja a nagy fejedelmet, hogy ő küldi a népi ellenállókat. Még ilyet, még hogy a szövetségésünket, a törököt aprítsák ezek a csavargók?!

Ha Sámsonékon múlik, nem 1696-ban szabadul föl Gyula.

S mondom, ha Sámsonékon múlik, idegen segítség nélkül verjük ki a pogányt. Hogy senkinek sem lehessen ürügy a felszabadítás a megszállás folytatására. Folytatás más lobogó alatt. Folytatás más eszme nevében. Folytatás más hitharcért. Más erőltetve a népre.

Előbb se lehetett biztos a dolgában a pogány, ha kitétte a lábát Gyulából, eddig is volt miért izgulnia, mert ellenálló piszkos magyar mindég akadt. Aki elkeseredésében fegyvert ragadt, s ott vágta őket, ahol tudta. Egyszer-egyszer már Sámson is átsegített egy-két barbarust a másvilágra, de az más volt. Azt lehet mondani: alkalmi szabadságharc.

Most valami más kezdődött.

Akkora, hogy még a magyar úri politikát is megzavarta. Magyar volt az is, a népért volt, de: más volt. Okosabb, messzebb tekintő, a világpolitikai helyzetre ügyelő. Emez, Sámsonéké: elkeseredett, mindenre kész, meggondolatlan, vad, szívet tépő, nem kegyelmező, megalkuvást nem ismerő, nem taktikázó, keserves, szinte a törökmódihoz hasonlatosan már-már pogány.

Mert a keresztény: megbocsát. Nem üt vissza, nem öli azt, aki meg akarja őtet gyilkolni. Megköszöni a gyilkosnak, hogy őtet ölni akarja! Nem, ez más lett.

Másféle.

Sámson azt mondja: magyar!

Nem biztos. Ez csak elkeseredés.

Szalmaláng?

Szalmaláng lobogásának mondható-é, ha egy nép fölkelését a vaspatájú ellenfél két nap leforgása alatt eltörjé? S nem engedi, hogy a nép szabaddá váljon.

Sámson azzal kezdte, hogy rájuk gyújtotta a kastélyt. Egymaga! És ahogy menekült ki az Eszter-gyilkos nép Törökszállásról, egyenként lötte le őket. Tatár-módrá: nyíllal. Azt hihette a Kücsük-népség: itt a tatár!

Nem, csak Sámson.

Kücsük túl mélyen aludhatott, mert ő bennégette a kastélyában. Legalábbis Sámson nem látta kiugrani az ablakon.

Gyulán azt rebesgetik, hogy a sarkadiak voltak. A basa megparancsolja:

– Aki rémhíreket terjeszt, karón száradjon el!

A török város török polgára is. Bár ők még nem tudják, mi az: polgár!

A polgár: szabad ember. Majdnem olyan szabad, mint a nemes. Csak éppen: valamennyi.

Némríg járt itt a temesvári beglerbég embere, őtöle tudja a basa: most nem szabad háborút kezdeni, nem torolhatja meg Kücsük halálát. Békesség van, áldott béke a Részekben. De a sarkadiaknak ezt nem felejtí el.

Honnan tudta volna a basa, hogy ezt egy ember követte el?

Mit tud a betolakodó a megszállt népről? Soha semmit. Annyit, amennyit a renegátoktól hall. Ám a renegát annyit mond el urának, amennyi az érdekeit szolgálja. A pribék, a kalauz, az idegenvezető, a janicsárrá vált volt magyar, ál-magyar, hazaáruló briganti, törökös Tar Matyi hogy merné ura elé támi, hogy a nép szerint ez csakis Sámson lehetett?

Ő tudja, de ha a basája is rájön, még az ő fejét üti le. Amiótt nem szólott időben.

Tar Matyi se sejtette, mi készül. Hallott erről a dologról, Eszter haláláról, de hát a magyar ember mindig túloz, nem hitte el teljesen. Hogyne, rágalmaztak! Rágalmaz a gyáva nép. Befeketíti felszabadítóinkat.

– Tartsd a pófád!

Úgyhogy a körösközi nép mélyen hallgat, ha úgy érzi, ninesen magában. Ha idegenszagot érez. És az idegenszagot az idegenvezetőn is észreveszi. Valahogy lerí a renegátról, hogy nem igaz ember. A nézéséről, a buzgalmáról, a: minden mozdulatáról.

– Ez is eladta a lelkét az ördögnek!

Ez el. Úgy, hogy.

Sámson mellé áll fél Tiszántúl szabad legénye. A szegény legény. Akinek ninesen semmije, csak két jó erős karja. Meg az az olthatatlan gyűlölet.

Olyan emberek ők, akiknek a családját kiirtotta ez az új rendszer. Akiknek ninesen veszteni valójuk. Akik a sátánnal is lepaktálnának a betolakodók ellen.

Bármire készek.

És akkor egyszer csak eléáll ez az igazi hős, Sámson. A dobozi taltos bíró, akinek a szerelmével ezt tette a török. Aki egymaga elbánt.

Ez már döfi, így már más.

Korábban is kerül Jónéhány csavargó a békési, bihari, zarándi erdőkben, réteken. Eddig is akadt mindenre elszánt fickó a Körösök mentében, nem egy pogány bánta. Hány idegen harapott miattuk a fűbe!

Am ez más.

Eddig: egymagukban csavarogtak, magukban, magukra hagyatva vívták harcukat. Néha ez, néha amaz segítette őket, segíti valamennyit a nép, hogyne, de: fél. Tart a bosszútól.

Ám most: csapatba áll a sok-sok szegény legény. Seregbe szerveződik az ellenálló. Valahány, fel Váradig, Aradig, Szolnokig, Szegedig, A Tiszaig retteg tőlük a pogány.

Mert amikor az ellenállás ilyen csodákra képes, a nép is megbátorodik. Most már nemcsak titokban segíti a magyar fiúkat.

– Magyar gyerekek.

– Csakis azok lehettek.

– A mieink!

És a Körösök közének népe már a szabadulásról álmodik.

Pedig hajaj, hol van az még.

Sámson akkor este ért haza, sok volt a dolga a faluban.

A várban; Eszter sehol.

– Eszter!

Semmi. Csak az erdő. Meg a víz. Zúg, csobog. Susog, locsog. Éjre készülődik, az égen már a Hold. Kód mögül a fény.

Eszter!

Eszter sehol.

Sámson körbejár. Jár körbe. Majd vissza, megint.

– Hol.

– Hol vagy?!

S már be is ugrott a hajójába.

Soha senkinek nem mondta el, hogy volt tovább. Csak a népek kitalálták.

Gondolta, csakis az apjánál lehet. Töröknek semmi nyoma, nem rabolhatták el.

Mintha fényesebb lenne az ég alja. Ha a kód nem zavará.

Mi ég. Sarkad. Gyula?

Annak nagyobb a lángja.

Füstjét este hogy láthatná. Amúgy is: kód. Pára ereszkedik a tájra.

Sebesen halad ár ellen, ám nem kell sietnie, Eszter elébe jön.

Már jön.

Az örvényből épp kifele.

A forgó nemrég dobhatta ki.

Jaj.

Mi az ott?

– Mi?

Már magában beszél.

Utána veti magát.

Odavezethetne, de nincs hozzá ereje.

Csak bele a vízbe.

Nem igaz.

Valamit hoz a víz. Mintha. Ember lenne? Ember a vízben!

Mozdulatlan, s milyen fehér. A pendelye ráragadt, mint egy. Mintha.

Akár ő is lehetne.

Fiatal nő.

Sámson már ordít.

A szája tele vízzel. Még jó, hogy nem fullad meg.

A halottat lassan hozza a víz. Mellén mély seb, kezében tör.

A török nem tudta kivenni a markából. Hagyta, hadd el, vigye magával a sírba.

Legyen meg neki az utolsó akarata.

A török ilyen megértő.

Sámson! Sámson!

– E.

Már megint majdnem megfulladt.

Pedig olyan könnyű a leány teste. A víz még könnyebbé teszi, vagy Sámson táltosodik meg?

Mégis: majdnem összeroppan a teher alatt.

Ez nem lehet.

– Eszter!

Sikolt, amikor a partra kihúzza. Leteríti a gyepre.

Odafekszik mellé.

Ki tudja, meddig.

Tán már pirkad.

Pitymallik.

Eszter megszépül. Még szebb. Ki gondolná, hogy ez a nő gyilkolni képes?

A kést kiveszi Eszter kezéből.

Szűre ujjába teszi.

– Ébredj!

Ki tudja, hanyadszor kéri.

Ébredj.

Ébredj, Sámson!

Mert rá is ráférne egy kis ébredezés.

Kücsük és hét katonája nem tudja, mi vár rá. Különben nem eresztenék szélnek az alkalmi leányrabló hordát.

Vagy huszan jöttek Jankónak segíteni. Persze semmi szükség nem volt rájuk, csak hát Kücsük ilyen óvatos duhaj.

Tartott Kücsük Sámsontól, azért szedte össze a csapatot. De most már hazamehetnek. Nem sikerült. És hát ő erről nem tehet.

Kücsük a holdfénynél megtörli izzadt, görgödinnye simaságú fejét. Megvárja, míg a ködből előjön a Hold. Úgy már igen.

Hogy Eszter miért nem tudta szeretni? Igaz, nem volt rá ideje. Nem engedte, hogy Kücsük megszerettesse magát.

Szegény lány.

Kücsük.

Sámson a gáton. Visszament a halászházhoz. A szállás már porig égett. A gáton, gát szélén. Odáig vonszolta magát az öreg.

Ott érte.

Vagy emitt, a kunyhó ajtaja előtt?

Kideríthetetlen.

Nem mindegy?

Nem.

– Nem!

– Nem!

– Soha!

A legszívesebben idecipelte volna Esztert is.

Az öregnek jó mély gödröt ás, ne tudják a vadak kikaparni. Fejéhez fejfát ácsol.

Nem, így.

– Mit tegyek.

Oda-vissza az út erre jó: végiggondolni.

Miért hagyta magára. Így: ő is hibás.

Mindenki, aki él. Aki nem szúrja le az első pillanatban az első betolakodót. Mert mindnek ez jár.

Szurokba mártja a nyíl hegyét, meggyújtja s így lövi a pogány-ház zsindegyébe. Sámson jól felkészül. Már itt készül.

Mostohájától örökölte az íjat. Eddig alig használta, nem élt vele. Csak ha vadászott. Azt is inkább játékból, hisz megvan a betévő falatja. Csak hogy el ne feledje.

Túl hosszú az íj, nehéz elrejteni. A magafajta jobban teszi, ha nem mutatkozik ekkora gyilkos fegyverrel. Úgy levágja a török, hogy észre sem veszi, s már.

Fordult a kocka.

– Ébredj!

Ezt már inkább magának mondja. Belemártja az arcát a hús Körösbe.

Mosakszik. Eszterhez készül.

Mert Eszter nem akart feléledni. Nem és nem! Sámson hiába csókolta, a legszívesebben elszaladt volna azért a vén boszorkáért, aki a Nagy-Körös Bokránál él, hogy varázsolja vissza az életbe az ő kicsi párját, dehát. Ismer az elég füvet, balzsamot, tán életvizet is tudna keríteni. Életre kelthetné!

Ha neki se sikerül. Mert Sámson hiába csókolta ott a fővenyen, Mindhiába.

A földvár egyik mély árkába rejtette. Úgy, hogy az árok egyik végébe Esztert temette, jó erős sírboltba rejtette: erős fagerendákkal védte Esztert a földtől. Oda, e földből és fából való sírba rejtí a világ elől. Ajtót nem hagy rajta. Ám ha később úgy gondolja, megnyithatja.

Mert a sírbolt mellé magának épít otthont. A föld alá.

Az árok maradék részét aládúcolja, reá föld. Arra gypet rak, hogy senki rá ne jöjjön, ha holnap erre jár. Ne tudja, hová telepedett.

Se ajtaja, se ablaka.

Jó kis vár.

Sámson: élve eltemeti magát.

Mert: nincsen kijárat. Nemhogy kijárat, bejárat sem.

Magára húzta az utolsó fatörzset.

Jó erős, sokat megbír.

Ezt: soha senki nem fogja fölfedezni.

Itt tán békén hagyják Eszterrel.

Ámen.

Esztert levitte a vár legmélyére, s a sírba fektette. Jó puha sírt készített neki. Kibélelte bőrökkel, feje alá vánkosul subáját hajtja. A saját ruháival béleli ki Eszter nyughelyét. Hogy könnyebb legyen neki. S hogy ne fájzék.

– Bosszú?

A legjobb lenne, ha magával takarná be.

– Ezt még visszakapjátok.

Rákanyarítja szűrét.

A kést nem teszi mellé.

Hadd maradjon emlékbe. Hogy átjárjon néhány.

Ahol bosszút áll, ennek a törnek a rajzát hagyja a porban.

Fában.

Kőben.

Téglában.

Mészben.

Vérben.

Ha addig él, bosszulatlan nem hagyja. Eszter vére.

Vérbosszú?

Véres bosszú.

Ami jár.

Mert mi mást lehet itten tenni?

Sámson nem tud gyászénekre gyújtani, torkán akad. Csak a vén fák morgása, madár riadása.

Jaj, nekik.

Mert: jaj, neki.

Sámsonnak.

Sámson pedig befészkelte magát az ősrégi várba, bosszút esküdött a török ellen. Rabló lett. Ami kincset, drágaságot a töröktől elvett, az mind a várba vándorolt, le a föld mélyébe, a sír mellé hordta. Társak is szegődtek lassanként hozzá, akikkel a töröknek ostora lett. A másik legjelesebbet Istibundi, Csavarga, Pakulár Varga Miskának hívták a magyarok. A törökök sehoggy sem hívták, hanem kergették, mint a farkast az oláhok odaát a Kárpátokon túli hazájukban.

A mellészegődőkkel megerősíti a várat. Magasítják a falakat, s reá, szinte az égig, legalábbis a fák tetejéig élősvényt fonnak. Madár se ki, se be Sámsonék tudta nélkül. Kapuja sincs, csak az égből: köitélhágcson, kötelen, fán, faderékon, iszalagon felkúszva ér az ember a vár fokára. onnan ugyanis be a várba.

Se ki, se be.

Még Sámsonnak sem.

Azért neki van még egy bejárata. Amelyről a legjobb cimborája sem tud.

Gyanítják, dehát. Jobb hallgatni, mint a sír.

Sámsonnal nem jó kukoricázni.

Néha úgy eltűnik, hogy a pajtásai sem értik, hová mehetett. A csapat legifjabb harcosa hamar megtanulja, hogy hiába kérdezősködik; legföljebb később magától rájön.

Erről ők sem tudhatnak.

Sámson egy öreg fűz ágai közt szokott eltűnni. Mintha a föld nyelte volna el. Hajójával odaér, beér a fűz ágai alá, már szinte ezzel nyomaveszett, de ez még semmi! Ha utánamerész-kedsz, üresen találsz a hajóját.

– Sámson!

– Elhallgass, te fattyú!

És ilyenkor jól kupán vágják a kérdezősködőt. Szinte ez az avatás a Sámson-csapatban. Ilyenkor jól elrakják a gyereket.

Többé biztos nem kíváncsiskodik, eztet megemlegeti.

Az odúba bújjik, onnan le, leereszkedik a palotájába. Gyakran ott is hál. Néha az embereivel a vár gyepén, az ott vert sátorban, az ott emelt kunyhó falai közt, vagy a vár épen maradt termében, ha már kívül túlzottan dühöng a tél. A föld alatt leheveredik kedvese sírja mellé.

Talán mert úgy érzi, neki itt a helye. Máshol: esetleg még a pogány elleni ütközetben.

Meg tábortűz mellett a többiekkel.

Néha odébbállnak, másik hunvárbá, szigetre húzódnak. De ide mindig visszatérnek. Sámson hazahozza őket.

A rablók már úgy garázdálkodnak, hogy török egymaga nem teszi ki a lábát a városból. Csapatban is igen óvatosan jár a gyulai törökje.

– Megáll az eszem! – sír a basa. – A saját országunkban ne legyen nyugalmunk!

Megáll az esze nekije.

– Aki azt meri mondani, hogy ez Törökország, halál fia!

Szinte jelszóként terjed a nép között. Még a hazaáruló is előbb szétnéz, ki hallja, ha azt akarja mondani, hogy itten a török birodalomban. Neki különösen van miért óvatoskodnia.

– Elszemtelenedtek a magyarok!

El, a bitangok.

Egyre több helyen verik meg a török martalócokat. Nem a rablók, maga a falusi nép!

Még csak ez hiányzott. Hiába, a rossz példa. Le kell tömi őket, különben megnézhetjük magunk. Így a gyulai basa.

Törökszállás elpusztítását a hajdúkra foghatták, ám hogy egyre több hitharcosnak veszett nyoma a dobozi rengetegben, a marói makkosban, a békési rosszerdőben, a pósteleki, az ölyvedi, a hajlási és a Hosszú-erdőben, a Csaika s a kisdobozi erdőben, nem is beszélve a mindenféle berkekről, annyian tűntek el nyomtalanul, hogy az már nem lehetett véletlen.

– Valami rém garázdálkodik a mi Külánk körül!

– Allah, Küla bajban!

Gyula.

Gyula nincsen, csak Küla.

Az adórovó, adószedő is csak katonasággal mert a falvakba menni. A török földesúr nem mer a falujába kirándulni, egy kis jó levegőt szívni.

A török beszorul Gyulába.

Úgy kell neki. Minek jött.

– De ha ezt a Sámson elkapom.

A gyulai törökök basája később rájött, hogy ki fenyegeti a padisah körösközi hatalmát.

– Aki elfogja és nekem átadja, száz arany úti a markát!

Elég sok pénz. Túl sok. Mit ér vele a magyarja, a tarisznya arany úgysis elárulná. Legföljebb ha odébbáll.

– Amilyenek ezek a magyar gyerekek, megnézhetném magam!

Így sóhajt a török kedvenc kalauza. Most az egyszer nem tartja a markát. Isten ments. Sámson túl erős.

Még a végén megsúgja a renegátja Sámsonnak, mikor tud végezni a gyulai basával a legkönnyebben.

Ilyen az árulója. Ahogy fordul a széljárás.

– Élni kell, gyerekek! Valahogy megmaradni.

Túl hangosan azért nem mondja. Csak magának. Meg Gyulán a török komájának. Amikor a gyulai török ór magyar szolgája nem hallja.

– Erdélyiek vagytok? – kérdé a török a magyar fegyveresektől.

– Magyarok!

Erre a török levágja őket. Csak Gyulán tudják meg, hogy szövetségeseiket vágták le. A városi nép megismeri a foglyokat. Merthogy most a sarkadiak is a törökkel cimborálnak.

Sámson jobban teszi, ha a sarkadiaknak sem mutatkozik.

Sámson jobbkeze az első időkben Török Jóska. Őkelme Bizáncha került rabként, s ahogy meséli: egyszer a gazdája írással menesztette a borbélyhoz, aki alaposan megvárakoztatta, majd egy csomó népet odaesődítve körülmetélte. Józsi, akit a török Juszuftnak keresztelt, Sámsonnál is jobban fenekedik a törökre. Aki az ő kezébe kerül, Isten irgalmazzon.

Józsi Erdélybe szökött, ott mesélték neki a Leánymezőn: a pogány itt szokta foglyai közül a hasznavehetetleneket kiválasztani s meggyilkolni. A rablányokkal táncol, majd meggyalazza őket. Reggelre kelvén rosszkedvében leöldösi a gyengéjét.

Táborút mellett viszketni kezd az ember tenyere.

Mese, mese.

Ám ha egyszer az a való?

Mit lehet akkor tenni.

Azt mondják, Sámsonék banditák! Rablók, útonállók, csavargók, martalócok!

Tehetnek mást?

Mondj jobbat.

Joga van-e az embernek leszúmi azt, aki őt elevenen akarja megenni? Aki ki akarja tépni a szivét, hogy a parázspan megsüsse?

Túlzók! Azt mondja a higgadtabb magyarja: ez, fiúk, túlzás! Az efféle küzdőmódor nem vezet semmire.

Választhat-é harcmodort az, aki örül, ha levágja magát a rabszíjról, akit vérebekekkel űz a rabszolgahajcsár? Tehet-e mást, ha élni akar?

Bűn-e élni akarni?

Mert másképp nem lehet megmaradni.

Persze, ha az ember olyan lenne, hogy boldogságában csak nyálná, nyalogatná anyja gyilkosának a mancsát. Akad ilyen is. Nem sok, de egy-kettő. Országunként kettő, három.

Nyár végén rendszeren megjön a faluba a török. Éjjel váratlanul érkezik. Minden tar kipányvazza a lovát egy ház elé, s a küszöb előtt keresztbe fekszik, hogy ha a gazda kijön, észrevegye.

Hajnalra kelvén aztán azzal kezdik:

– Gazduram! Hány a jószág, mije termett, mi van az erszéyben?

S: fuss, vagy fizess!

Ha a gazda nem akar fizetni, a török ráköltözik: lovát beköti a magyar óljába, eteti a gazdáéból, maga beveszi magát a házba, gazda ágyába. A magyar eresz alá, földre, ólba költözik. Csak szabadulni tőle! Ha meg agyon találnek verni egy török rablót: a határban elássák, a szomszéd határba hurcolják, hogy ne az ő földjükön találja meg a kádi a holtat. A község száz aranyat is fizethetett vérdíj gyanánt. A falu ilyenkor hajlandó eltagadni a határ részét, mert képesek a megszállók egy törökért tíz marhát elhajtani a gulyából.

Igen megkedvelte már a maradék nép a betolakodókat. Azt lehet mondani.

A békési határban. Ibrámfoknál a török adószedő tisztet egy parasztleány egyetlen ökölcsapással üti agyon. A basa követeli: Békés vagy adja ki a gyilkost, aki már rég Sámsonéknál van, a békésiek többé nem látják, vagy fizessen váltságot. Mivel a békésieknek nincs pénzük, bírójuk állítja:

– Esküszöm az élő Istenre, hogy az a föld nem a miénk, hanem a doboziaké!

Ha megfognák: szemét kitolnák, nyelvét kivágnák, karját lefűrészelnék, megnyúznák, úgy vonnák nyársra, s csak akkor vágnák le a fejét, amikor már úgysis túl van a lelke árkon, bokron.

– Ilyen latrok állanak banditának!

Igen, ilyenek kezdik védeni magukat.

Ahogy túlfelől: azok állnak be töröknek, akiket a magyar hóhér bárdja vár.

A dobozi erdőbe ettől kezdve egy török sem teheti a lábát, mert különben halálfia.

– Halál fia, aki ide beteszi a lábát!

– Ez itt: a szabad Magyarország.

Erdő Békéstől a Makra aljáiig, Váradig.

– Halál vagy győzelem!

Ilyen túlzást.

Sámson így szól:

– Akkor Esztervárbán!

Legényei magukban: Sámsonvárbán.

A bújosók Esztervára: a berek. A szegény népé: a Gyula s Doboz közti mocsárvilág. Eszter-ere. Eszter-ó berke.

A sorsával elégedetlen szpáhival is gyakorta mesesik, hogy tímár-birtoka elértéktelenedvén rablóvá válik. Ám őt védi a törvény.

– A magyar időkben ez nem így volt.

– Jó, hogy.

Két pohár víz egy pohárba bele nem fér.

– Ember, a jó asszonynál csak a jó ló jobb!

S a bitang csavargók már lóháton nyargalásznak.

Lesre mennek: arra túl, Törökországba, Gyula alá; a Géczy-halomnál vágnak a török elé. Tatársüvegben lepik meg az Aradnak tartókat:

– Jézus!

Ellen harci kiáltásra, Allah!-ra nem jut idejük a gyulaiaknak.

Az ki féltében meghal, fínggal harangoznak neki.

Micsoda hajdúbeszéd.

A parasztból egykönnyen hajdúkatona válik. Csak öld meg a családját. Próbáld ki!

A keskeny maró-erdei ösvényt eltorlaszolják: kivágott fát döntenek keresztbe. Más útra kényszerítik az ellenséget: farkasvermek felé terelik a gyulaiakat. Erős vár a zöld erdő!

Útállás, leshányás, csatázás. Lesvetés, száguldás, mezei dolog.

A komáromi hajdúk Székesfehérvár tövében leselkedtek a törökre. A fehérvári, Usztolni-Belgirad-i ifjú bég a menyasszonyát várta, jött is kellő kísérettel. A hajdúk a vár tövében, a török vőlegény orra előtt elfogták a menyecskének valót, és a zsákmányt magukkal vitték, a bégnek pedig elküldték a menyasszonyt kísérő vén banyát.

– Bruhaha!

Úgyhogy ott a példa. Némi virtus nem is árt.

Lesre készülnek. Egész télen ezt tervezik. Aztán hogy eljön az ideje: éjjel indulnak, nappal pihennek, éjjel mennek tovább, s éjszaka támadnak. Elhagyott helyeken vonulnak, hogy ne legyen nyomuk. A martalék csalja lesre a pogányt.

Így a hajdú. A Sámson-féle fattyú még olyanabb.

– Én mondom, rosszabb, mint a hajdú.

Pedig a hajdú sem szent.

Annak is maga felé hajlik a keze.

Csak a saját szabadsága érdekli.

– Üsd, vágd, nem apád!

Nagy nyári melegben nincs útállás, mert a tömérdek légy és szúnyog miatt lehetetlen napokig csöndben, egy helyen állniok. Tavasszal, ősszel.

Új basa jön Gyulára, hozza magával, fényes kísérettel egész vagyont. Mindazt, amit eddig képes volt összeharócsolni. Kincseit, marháit, öszvéreit, puputevéit, pénzét menti Gyulába. S hozza a katonák zsoldját, hogy jól kezdődjék a kapitánysága.

A Sámson-csapat segédhada, a sarkadi portya az erdélyiek s törökök frigyére fittyet hányva így csiripel:

– Hozzá, vitézek! Hozzá!

A szabad legényeké csak mint a farkasüvöltés.

Akár a farkas:

– Huj! Huj! Rá!

Ha a harcban a lovat élve akarják elfogni, elvágják a ló inait, s a vitéznek le kell szállnia, gyalog vívhat tovább. Les után a mieink a magyart eltemetik, sírjára kopját tűznek, a török fejeket törökmódra karóba igazítják. A muszlim a levágott magyar fejeket kocsiderékba gyűjti, a kocsi oldalán néhány boton, karón, láncsavégen magyar koponya. Ha sietni kell, napokig a mezőn rothadnak a hadfiak. S oly egyre megy, melyik halott bűzét érzed.

Csata, vagy más veszedelem előtt háromszor kell mondani, de nehogyl elhibázd:

Úr Istennek mondom Izzparancsolatját,

Boldogasszonynak hét szent íge mondásával.

Valaki a mi urunk Jézus Krisztusnál nagyobb urat uralhat.

Asszonyunk Szűz Máriánál nagyobb asszonyt asszonyolhat,

Az magas egeknél magasabbat ismerhet,

Az fekete földnél nehezebbet nyomhat –

Az árthasson, vétkezzen

Az mai nap énnékem.

Aztán elmondasz még egy imát, s nincs az a kard, mely megvágna.

Azért néha télen is bolondítja a pogányt a Sámson-csapat: az elfogott törököt hóban, fagyban ingben-gatyában hagyja ott az útfélen kifosztva.

Bethlen Gábris írja a fehérhegyi csata hajdúiról:

– Egy magyar sem vített, hanem csak mind elfutott. Harmada sem volt jelen, mind kurva anyjokban voltak akkor is praedálni.

A hatalmas mocsári, mocsárszéli tölgy ágaira a banditák a törökök turbánjait biggyeszti pogányijesztőnek, hogy egy martalóc se merészkedjék a közelükbe.

Erdélyi deáktól tanulja Sámson, ez lesz a kedvenc nótája.

*Hidegen fájnak a szelek,
Azok nem jót jelentenek.*

*Szabad élet, szabad madár,
Jaj, de szép, ki szabadon jár.*

*Járnék én is, ha járhatnék,
Ha magammal szabad lennék.*

*Nem vagyok magammal szabad,
Kezemen, lábamon lakat.*

*Hidegen fájnak a szelek,
Azok nem jót jelentenek.*

Krisztus után 1619-ben a királyi végváriak idáig száguldanak, s a gyulai béget hatvan katonájával együtt levágják. Ellenben a gyulai háborúságszerető török az erdélyi Belényes vidékét dülja.

Addig panaszkodnak a gyulai basára az erdélyiek, mígnem egy napon a szultán le nem váltja ötöt meg a temesvári parancsnokot. Ám a helyzet ettől alig lesz jobb, a gyulaiak tovább pusztítják a határszéli falvakat. Mondván: ők csak behajtják a behajthatatlan, de mindenképpen jogos adót.

Kállaiak? Ónodiak? Szendreiek? Fülekiek? Valakik voltak.

Sarkad főterén aznap kivégzik azt az árulót, aki a minap elárulta a hazáját. A renegát testének darabjait négy utca végén karóra tűzték.

– Ósapáink a német papok elől menekültek ide, Attila várába táltosaik vezetésével. Aztán Batu kán hordái elől. Mi most a legújabb ázsiai pogányság elől húzódnak ide.

Kücsük után Czáför béget ültetik a dobozi magyarok nyakába. Ám Czáföré nem csak Doboz; Békés. Gyula is. Így aztán a falu megússza valamennyire. Legalábbis a Törökszállás nem épül föl újra.

Nem is merne.

– Ha Sámson a bíránk, nem nekünk kell megfizetnünk Ibrahim aga után a vérdíjat!

Sámson bizonyosan túljárt volna a békésiek meg a török eszén. Ám Sámsontól akkor, Eszter halála után ők is szabadulni akartak. A falu felgyújtásától féltek.

Emlőstöly neve újabban Verebes. Mert nemrégiben a békésiek, miután a saját határukban megölték a törököt, átvitték a doboziaknak. Mint utóbb kiderült, a pogány hitharcos rablófajzát Verebnek hívták. A török hatvan forint emberdíját kéri a doboziaktól. Czáfor bégé Doboz a Fancsal-fokáig.

Láperdő, lápi füzes, száraz tölgyes, szil-, kőrís-, tölgyliget, gyertyános. Éger. Hamvas éger magában, vagy kőrissel. Erdőszélen kutyabenge. A hajtásait szedik, lehántják, szárítják. Az ebből főtt víz: bűdös! Jó évig tárolják, csak aztán ihatod: hashajtó, máj- és epeorvosság.

Ilyen víz, olyan víz. Hárs-vize. A műveltebb nyelveken is értők azt mondják: tea.

Az éger kergéből sárga festéket főznek, fájának szene puszkapor-készítésnél használatos. A korhadásnak jól ellenáll, ezért a lápos réten a pásztorszállás kunyhóinak tartóoszlopai égerfából készülnek. A gyepen: lápi páfrány, nyári tőzike, itt-ott a nád; békaliliummal. A gyepen Sámson darócköpönyege. A köpenyen Sámson nagy bajsza, alább bocskora. Maga Sámson zsíros, kopott, foltos dolmányban, ingben, gatyában. Kapcáját kiterítette, süvegét a bokorba vágta. A farkasbőr melegebb.

Magukat kúrálják, leginkább főtt vízzel. Mert a virágvíz a legjobb orvosság. Rutavíz hányás ellen, violavíz gyomorégésre, izsópvíz hurutot szüneteliet, fülzúgást csöndesít, zsályavize aszalódástól szabadít, rozmarinvíz ájulás ellen, rózsavíz, epervíz, petrezselyemvíz, liliumvíz, hársfavirágvíz. A víz gyakran fertőzött, sok nyavalya oka. Halott emberrel teli víz.

– Bihari hajdúk is forognak a fejedelem seregében! A süvem meséli, hogy Csehországban, Morvában, Bécsországban is szétnéznek!

– Órát nem hozott?

– Haha! Ha ezt Kücsük hallaná!

Az a tar fejú, borotvált képű, bőrbajszú.

Magyar ezt csak akkor teszi, ha bajban van, ha menekülnie kell: megberetválkozik.

A gyöngyvirág-ecet gutatütés, főfájás elleni orvosság, nyavalyatorós gerincét kenegetik vele, gyöngyvirág pora fázáskor: tüsszentő! Salamonpecsét kiássák, összetörik, s a vert testrészt, úgy mint balfenék, kenegetésére való. A gyepen nyúlárnyék, fiatal hajtása vértisztító, a férfiakat tenyészőkké teszi. Így aztán a szabad legényeknek nincsen reá szükségük. Nefelejs az ingovány partján.

Sámsonvár. Hunvár korában, amikor először járt erre a tatár, Béla király idejében a nép ide húzódott. Kevés lisztjét hamuval keverte, úgy ette. Földből csináltak egy jó nagy pogácsát, kiégették, s egy öreg fára felhúzza mutatták a tatároknak. Kik látván, hogy őket kiéheztetni nem lehet, mert még lám mennyi lisztjük van, hogy olyan mahomet egy pogácsát süthetnek, fölszedték a sátorfát s tovább mentek.

Redves csonka fűz. Sámson pincéjének kapuja.

A bég kivezetteti a magyar urat, foglyát a mezőre. Ekét hozat, jármot vet a férfi nyakába, s befogatja egy rabszolgájával, kedvenc tevehajásár szerencsenjével együtt az eketalyigába. Ostorával rácsap:

– Húzzad! Ki tudja, meddig húzhatod!

A csőcselék roppant jól mulat. Jó kis gyulai látványosság.

Az úr: egy lépést sem, akárhogy is üti a bég. Aki erre kifogatja.

– Ötvenet a seggére!

S így mégis csak föl kell azt a földdarabot szántania.

Ha nagyobb úr lenne, úgy bánna vele, mint a hímes tojással. Ki tudja, tán harmincezer jó

magyar forintot is kaphatna érte.

Ez csak: ennek csak a kardja. Meg a nagy szája. Elszegényedett föld, falu, birtok, jobbágy nélkül maradt aradi magyar úr.

A dobozi boszorkány gyógyítja Sámsonvárbán. Ide szökött az uraság. Sámson gyulai kémje segítette szabad magyar földre.

Czáfor bég figyelmét azzal tereli el, hogy három kazal szénát gyújt meg egy csavargó a Békés és Gyula közti országúton, amikor áthalad az ér fahídján az egyik hazafelé tartó aga. A gyulaiak látják a tüzet, s azt is gyanítják, ezt most nem ők csinálták. Nosza, rajta!

A csavargók a tűz világosánál levágják az agát és kiséretét, aztán uccu neki, vesd el magad! Mire Czáforék odaérnek, nekik már hűlt helyük.

Otthon meg hűlt helye a magyar úrnak.

Valami Kassai Márton.

A csavargó, amielőtt nyugodni térne, lemossa magáról a vért Fatnyi-ere vizében. Valamikor gazdag görög fulladt bele. Azt hitte, semmi ez a kicsike víz! Mit neki Körös köze.

Hiába, aki idegen földre lép.

Ki idejön. ...

